

nyek kielégítése irányába tolta el. Az oktatási intézmények egyensúlyoznak a kettő közt: a felsőoktatás iránt megnövekedett helyi igények, a franchising megállapodásokon alapuló oktatás és a kormány által inkább szorgalmazott és támogatott fejleszképzési formák között. A Felfelsőfokú Szakképzést Támogató Tanács [Further Education Funding Council] az idén célul tűzött 8%-os hallgatói létszám növekedés előrése fejében anyagi támogatási igért a következő évre. Ugyanakkor a helyi igények a felsőoktatási férőhelyek bővítésének irányába hatnak – egre szaporodnak a partnerkapcsolatok, a franchising megállapodások, növelte ezzel a franchise hallgatók számát. Az ország észak–nyugati részén az idén 2000 franchise hallgató tanul 20 partnerintézményben, ezek fele részidős, esti tagozatos. Jellemző még, hogy a franchise hallgatók összetétele valamivel eltér az országos átlagtól: 65%-uk nő, s szintén több, mint 50%-uk hagyományosan alulreprezentált társadalmi csoportok köréből kerül ki. A lemorzsolódási arány ugyanakkor kisebb (35%), mint a részidős hallgatók esetében, átlagosan 50%.

Oktatási utalvány

Oktatási utalvány [Euro-voucher]-rendszer bevezetése merült fel legújabban a London School of Economics oktatáskutatási központjában, amely lehetővé tenné a hallgatók számára, hogy az EK országok bármelyikének felsőoktatási intézményeiben tanulhassanak. Az elkövetés minden Közösségi-beli egyetemnek és főiskolának lehetővé tenné a tandíj kiszabását, a leendő hallgatók pedig az EK költségvetésből tanulmányi ösztöndíjat kapnának utalvány formájában, amellyel a 12 tagállam bármely felsőoktatási intézményében tanulhatnának. A várakozások szerint az egyetemek piaci vétele növelné a közöttük levő versenyt, s ezáltal csökkentené az oktatás és a felsőoktatási expanzió költségeit. A rendszer ugyanakkor elősegítené a hallgatói mobilitást és megkönnyítené a bejutást. Közelebb hozná egymáshoz a mai, igen eltérő hallgatói támogatási rendszereket is. Jelenleg a hallgatói megélhetési költségek 90%-át támogatja Hollandia, 82%-át az Egyesült Királyság, kevesebb, mint 40%-át Németország és csak 12%-át Franciaország. Az utalvány-rendszer a jelenlegi, a tandíj tekintetében mutatkozó különbösségeket is kiegyenlítené az egyes tagállamok között, de ösztönözni a külföldön tanulást is a tanulmányi idő egy részében. (Az ERASMUS program mindaddig nem tudta hasonló célját, a Kö-

zösségi-beli hallgatók 10%-a külföldi tanulmányainak ösztönzését elérni.) A közösségi forrásból származó ösztöndíjak fedeznék a hallgatók díjait, megélhetési költségeket pedig kölcsönökkel biztosíthatnák. Tanulmányi ösztöndíjat kaphatna az elkövetés szerint mindenki, aki egy, a Közösség által megállapított minimális felvételi szintet elér. Az oktatási intézmények is kapnának meghatározott számú ösztöndíjkeretet, amelyet maguk ítélnek oda olyan tanulók számára, akiket formális felvételi nélkül fel akarnak venni. A rendszer az oktatási intézményeknek kisebb központi anyagi támogatást jelentene, de eloldaná őket a központi ellenőrzéstől is, megengedve, hogy saját igényeik szerint rendezzék ügyeiket. Az egyes intézmények fennmaradása ezzel mindenekelőtt a hallgatók számára műlna, de más jellegű kiegészítő jövedelemforrást jelenthet még számukra a különböző külső megbízások, kutatási támogatások stb. elnyerése.

(*The Times Higher Education Supplement*, 1993. tavasz.)

Imre Anna

A NÉMET FELSŐOKTATÁS VÁLSÁGA

A *Der Spiegel* 1993-as felmérésének tanulsága szerint „Tehetetlen és passzív tanárok oktatnak a nagy hagyományokkal rendelkező német egyetemeken”. A Spiegel munkatársai 57 egyetem 594 tanszékén 18 pontból álló kérdőívet osztottak ki a hallgatók között. A kérdések az oktatás színvonalára, a tanárok felkészültségére, a hallgatók közérzetére, a tananyag-kiválasztásra, a laboratóriumok, könyvtárak felszereltségére irányultak. A hallgatói véleményeket pontozták, majd összehasonlító táblázatokba foglalták, melynek alapján a német egyetemek közt kialakult egyfajta rangsor.

Jürgen Mittelstrass konstanzi filozófus véleménye szerint a német egyetemeken már nem folyik tényleges oktatás, ezen intézetek a hallgatókat begyűjtő úgynevezett „tömeg-egyetemekké” válnak.

A hallgatói létszám évről évre új rekordmagasságokat ér el annak ellenére, hogy egyre kétségbetűbbek a német egyetemekről szóló jelentések. A felsőoktatás a tömeg, frusztráció és a túlzsföltság szinonimájává lett. A szükségállapot teljesen megszoktotta vált, az egyetemeken a hanyatlás biztos jelei mutatkoznak. A sokáig hirdetett „oktatást mindenkinél” eszméje hagyta népfőiskolákká zülleni a német egyetemeket.

A tanárok és a hallgatók mindenütt demoralizáltak? Ez lenne a német felsőoktatás végörája? Mellyik intézményben folyik ma értelmes tanulás? A Spiegel ezekre kereste a választ.

Aki elég kitartóan keresgél, az a rossz körülmenyek ellenére, még most is talál első osztályú tanulási feltételeket a kis- és közép egyetemeken. A legtöbb elismert tanszék a Duisburgban, Konstanzen, Siegenben és Bielefeldben működő kis egyetemeknél található. Az 1989-es első felmérés is azt mutatta, hogy a kis egyetemek jobb helyezést érnek el, mint a nagyobb tanintézetek. A düsseldorfi egyetem hallgatói osztogatták a legmagasabb pontokat, így az intézmény a Spiegel-ranglista vezetőjévé vált, mellyel elnyerte a "nyugati ország-rész legjobb egyeteme" címet. Ezzel szemben a ranglista alján helyezkednek el a nagy hagyományokkal rendelkező mammut-egyetemek, közülük egy sem tudott az első tíz hely közé bekerülni. A bonni egyetemisták megszegyénítő bizonyítványt állítottak ki egyetemükön; a szövetségi főváros alma matere a ranglista legvégére került. Szorongás, hanyatlás és türes pénztárák jellemzik a sereghajtó egyetemeket.

A bremen politológus hallgatóknak a földön ülve kell tanulniuk, mert a tanszéknak nincs elelgendő bútora. A berlini vegyészhallgatók gyakran már széddülnek a szerves kémia-gyakorlaton, mert a szellőző berendezés nem működik. Amitől azonban a hallgatók igazán szennednek, az a tanárok lustasága, kedvetlensége és tehetsetlensége.

A hallgatók mindenhol arról panaszkodnak, hogy nincs megfelelő konzultációs rend, a vizsgákötetelmények nincsenek összehangolva az előadások és gyakorlatok anyagával, a tanárok felkészültenek, és érthetetlenül vagy unalmasan tanítanak. Sok helyen néha csak arról van szó, hogy hiányzik a tanárok és diákok közötti párbeszéd és információcsere, mely gyakran félreérteket ad okot.

A kis egyetemeken más szellem uralkodik; a tanárok nyitottak, diákjaiikkal szemben önteltség nélküli kutatói magatartást mutatnak. A kutatások ezeken az egyetemeken az oktatás színvonala-nak emelésével és nem csökkenésével járnak.

Először jártottak szóhoz ilyen felmérésben a keleti országrész hallgatói. A Spiegel 1200 diádot kérdezett meg, akiknek válaszaiból kitűnik, hogy az újraegyesítés után az egyetemeken mennyire meg-változtak a viszonyok. A kérdések egyik részeredménye leleplezett néhány odalátogató nyugatnémet egyetemi tanárt. A diákok véleménye szerint az önhitt professzorok pedagógiai érzékkükben, kötelességtudatukban alulmaradnak keleti kollé-

gáikkal szemben. Leginkább azt nehezményezték az egykor NDK egyetemistái, hogy a nyugati professzorokat személyes konzultációkhöz csak nagyon nehezen lehet felkérni.

A keleti körkérdés másik része a volt NDK egyetemeinek drámai változását mutatja be. Az újraegyesítés után az ideológiai erősen befolyásolt szakokat – a bölcsészstudományokat, a közgazdaságtant, a jogtudományt – teljesen leépítették, majd a nyugatnémet professzorok vezetésével újralapították. A keleti országban felsőoktatásban a szakközépiskoláknak, és egyetemeknek megfelelő nyugati rendszert vezettek be. minden oktatónak felülvizsgálták a politikai múltját, erkölcsi feddhetetlenségét.

A keleti országrész egyetemei között a következő rangsor alakult ki:

Hely Egyetem Osztályzat Hely Egyetem Osztályzat

1. TU Ilmenau	2,54	7. TU Magdeburg	2,89
2. Bergakad. Freiberg	2,65	8. TU Chemnitz	2,90
3. TU Dresden	2,66	9. Uni Potsdam	2,94
4. Humb.-Uni Berlin	2,73	10. Uni Potsdam	2,95
5. Uni Jena	2,75	11. Uni Rostock	3,04
6. Uni Leipzig	2,86	12. Uni Greifswald	3,32

Az átalakítást a két legkisebb egyetem, az Ilmenau Műszaki Egyetem és a Freibergi Akadémia vélezte át a legszerencsébben. „Nálunk a váltás tervszerűen zajlott le” – nyilatkozta egy villamosmérnök hallgató Ilmenauból. A keleti ranglista harmadik helyén végzett Drezdai Műszaki Egyetemről elismerően szólt a Siemens cég egyik szakembere: „München és Erlangen után számunkra a drezdai egyetem a leghatékonyabb partner”. A körkérdés kímutatja, hogy az ideológiaiak kevésbé terhelt mérnök-képzés oktatási színvonalára sokkal magasabb, mint a többi szakterületé.

A legszegényebb keleti tartományokban működő egyetemek, Rostock és Greifswald az utolsó helyeken végeztek. Míg az országos átlagban a költségvetés 7,4%-át fordítják a felsőoktatásra, addig ezeken a területeken csak 2,4% jut, ami érthetővé teszi a rangsorban elfoglalt helyüket.

A körkérdés tanulsága szerint a keleti egyetemekben 1990 októbere óta nem javult az oktatás színvonalára. A felszereltség terén tapasztalható fejlődés, de a tanulmányok lefolyása már sok hallgató számára átláthatatlanná vált. A szakmai esélyek latolgarása sok egyetemistában kétségeket ébreszt.

A nyugati tanárok között is végeztek felmérést, melyben minden oktató elmondta, hogy a saját szakját mélyik német egyetemen tanítják a legjobban. A tanárok véleménye alapján Bonn és Göttingen után a heidelbergi matematikusok örvendenek a legnagyobb tekintélynek. A hallgatók

ellentétes álláspontja jól példázza a német felsőoktatás helyzetét, melyet a berlini politológus *Peter Grottian*, „a tanárok tanítással szembeni felelőtlenségének” nevezett. Az egyetemek tekintélye az ott tanító professzorok kutatási eredményein múlik, a tanárok véleményét nem befolyásolja a tanítás minősége és minden olyan más kérdés, mely 1,83 millió német egyetemistát közvetlenül érint. Az angolszász egyetemeken hasonló visszás állapotokat nem türnének el. Az amerikai egyetemek is – mint a Harvard és a Berkeley – kutatási sikereikkel vítrák ki a tekintélyüket, de a németországihoz hasonló oktatási feltételek között elveszítenék hallgatóikat, és velük együtt az államtól kapott tanulónkénti pénzbeli támogatást.

A kaliforniai vendéghet教授or *Andrei S. Markovits* a következőképpen jellemzi a német egyetemeket: „Hideg, elutasító, személytelen. Közel s távolban nincs egyetlen patronáló tanár, nincs tanácsadó, nincs konzultációs hétfő, és nincs tanítási terv a hallgatók számára.” Az elsőéveseket valóságos labirintus fogadja, ahogy a mottóban is olvasható: „Isten hozott az egyetemen, itt az elidegedés barátságtalan helyén! Jól figyelj, mert csak magadra számíthatasz! Sok szerencsét!”

Karlsruhei gépészmeérnök hallgatók arról panaszkodnak, hogy az előadásokon mindig csak ugyanazokról a témakról lehet hallani, és a legújabbnak számító jegyzet is legalább ötéves. Az acheni villamosmérnök professzorok előadásai – a hallgatók szerint – inkább csak felolvásásnak felelnek meg. Sok az olyan tanár, akinek attányaiban alacsony az óraszáma, a hamburgi orvosi egyetem professzorai közül például egynek sincs még a kötelező óraszáma.

A hallgatók az oktatás szempontjából a jogi karokat értékelték a legrosszabbra. A 800 jogi professzor évtizedek óta makacsul félretanítja a hallgatókat, aminek a következménye, hogy az innen kikerülő jogászok peres ügyeket megoldani csak akkor tudnak, ha külön korrepetitort fogadnak maguk mellé. A rossz és hiányos oktatás számtalan fiatalt tör le, és alig helyreállítható károkat okoz.

A Keresztyén demokrata Egyetemisták Köre tanulmányban nyilatkozik arról, hogy egyre több bonni egyetemista menekül az előadásokról és kénytelen otthon tanulni. A hallgatókat nem érdeklí, hogy mi zajlik az előadótermekben, mivel a tanárok csak saját tekintélyük megtartásán fáradoznak. Az egyetemi tanács még 1991-ben hozott egy rendeletet, mely előírja az egyetemi rektornak kijáró “nagyságos” megszólítást, és a “tekintetes” jelzést a dékánoknak. Mindehhez természetesen

ünnepeyles alkalmakra a ruhaviseletet, és a rangjelző nyakláncot is meghatározta.

A listavezető düsseldorfi egyetem 11 szakjából, 10 a legjobbak között van. „Megpróbálunk igényes egyetem lenni, a fiatal generációk igényeihez alkalmazkodva nagyobb jövőt remélhetünk.” – vallja az egyetem rektora, *Gert Kaiser*. minden olyan szak megtalálható az egyetemen, amely más-hol komoly gondokat, és feszültséget okoz a diákoknak. A düsseldorfi egyetemi vezetés tudatosan a nyugodtabb, emberibb légiót helyezi előtérebe, mely a tanulási minőség javulására is kihat. Másfelől a hallgatók személyes tanácsokat kapnak, a foglalkozások jól szervezettek. Az orvosi karok listáján is a düsseldorfi egyetem végzett az első helyen. A tapasztalat azt mutatja, hogy a személyes kontaktus, a jó felszerelés és az alkotó légióról messze nagyobb benyomást tesznek a hallgatókra, mint az egyetemen dolgozó Nobel-díj várományosok nagy száma.

A kis egyetemeken erős az összetartás; minden hallgatókban, minden tanárokban kialakult egy erős elit-tudat, mely az oktatást segít sikeresen egyesíteni a kutatással. Az itteni tanárok alapítói lendülettel, teljes felelősségtudattal vesznek részt az oktatásban.

A német felsőoktatás sokat emlegetett válsága elsősorban a külső kontrollt elveszített, kioregedett személyzetű, régi, nagy egyetemek már régen megújításra szoruló állapotából adódik. Ezek az egyetemek – mint München, Frankfurt, Hamburg vagy Bonn – kivétel nélküli túlzásúfolt helyeken működnek, ám a nehéz tanulási feltételek ellenére a hallgatók özönlenek oda. A legtöbb oktató pedagógiailag nem nyújt semmit, a vezetés és patronálás növekvő igényei elől inkább elmenekülnek a kutató laboratóriumokba. A hallgatók több mint 30%-a – bizonyos szakokon 80% – hagyja ott az egyetemet a tanárok passzív magatartása, a visszahúzó légióról miatt.

A képzéssel foglalkozó szakértők a félkész ötletekkel és maximalista követelményekkel csak nehezen tudják összehangolni az egyetemek jövőéről szóló vitákat. Az Egyetemi Rektorkonferencia elnöke a felsőoktatás számára évente 9 milliárd márkával követel többet. Ezzel szemben a szakértők a rövidített idejű kurzust szorgalmazták, mely jelentős pénzmeztakarítást eredményezne.

A német föderalizmus az oktatáspolitikában még inkább hátráltató és fékező erő. A 16 különböző keleti és nyugati tartományból érkezett tudományminiszter 16 különböző álláspontot képvisel, amit nem tudtak igazán összehangolni.

„Általános a tanáctalanság” vélí *Anke Brunn*, az Észak Rajna-Westfaliai tudományminiszter. Vé-

leménye szerint a holland példához hasonló rendszert kellene Németországban is kidolgozni, mely lerövidíti a tanulmányi időt. 1980-ban még átlagosan 14 szemesztert jártak a holland fiatalok valamely felsőoktatási intézménybe, mára azonban már csak 11-re van szükségük. A tanulmányi időt megosztották, a tananyagot merevebben hatarozták meg. Az első szakasz 8 szemeszterből áll, amit minden hallgató elvégez. A második szakaszt pedig a doktorátusra készülőknek kell teljesíteni. A holland egyetemisták 5 évig kapnak az államtól ösztöndíjat, aki tovább tanul, annak évente 800 márka büntetést kell fizetnie. Mirden szakterületet független bizottság látogat, értékel, majd a véleményeket nyíltan közzéteszik.

Anke Brunnak nem lenne szabad átvenni egyedüli útként a holland modellt, oktatáspolitikai konszenzusra lenne szükség a szövetség és az egyes tartományok között. Mindaddig, míg ez meg nem valósul, minden tartománynak, minden egyetemnek a maga által készített program szerint kell hogy dolgoznia.

Anke Brunn "Az oktatás minősége" akcióval az Észak Rajna-Westfalia tartomány tanárainak pedagógiai hiányosságait szeretné pótolni. A miniszterasszony mindenekelőtt az egyetemek belső minőségi kontrollját szorgalmazza.

A bajor igazságügyminiszter *Mathilde Berghof-Weichner* 1990-től próba államvizsgát engedélyezett a joghallgatóknak. Más tartományok is lemasolták az ötletet, a hallgatók így gyorsabban végzik el tanulmányaikat.

A baden-württembergi tudományminiszter megköveteli egyetemeitől, hogy az oktatást reformálják meg; 10 szemeszternél nem szabad tovább tartania. A miniszter azzal fenyeget, hogy nem lesz több a felsőoktatásra szétosztható pénz.

A berlini tudománszenátor *Manfred Erhardt* szeretné átvilágítani az egyetemeket, felülvizsgálni hatékonyságukat. A képviselő az egyetemi költségvetést a kutatási eredményektől és az oktatástól akarja függővé tenni. A miniszter véleménye az, hogy nagyobb versenyre van szükség.

A diákközdeményezések is mind nagyobb teret hódítanak az oktatás megváltoztatásáért. A hallga-

tók különböző kérdőíveket készítenek, melyen véleményezik tanáraiak oktatói munkáját, majd az eredményeket értékelik. A mostani helyzetben a hallgatók csak látnak, az oktatás színvonala pedig nem változik. Az általuk készített kérdőívek nem hoztak számukra nagy eredményt.

Az USA-ban egy kedvezőtlenül megítélt professzor azonnal nyomás alá kerül, a tanárok férnek a kikerülő diákok tekintélyétől. Gyakran a rosszra osztályozott professzorok az egyetemi vezetéstől gyengébb fizetést kapnak, sőt néha el is bocsátják őket. „A hallgatói ranglista sok professzor állásába kerülhet.”

Az 1993-as, nyugat-németországi egyetemekről készült ranglista a következő végeredménnyel zártult:

Hely Egyetem Százalék	Hely Egyetem Százalék
1. Uni Düsseldorf 95,5	25. TH Darmstadt 45,5
2. UGH Duisburg 90,9	25. Uni Heidelberg 45,5
3. Uni Konstanz 85,0	25. UGH Paderborn 45,5
4. UGH Siegen 83,3	28. Uni Osnabrück 43,8
5. Uni Bielefeld 81,8	29. Uni Erl.-Nürnberg 42,3
6. Uni Passau 78,6	29. Uni Würzburg 42,3
6. Uni Trier 78,6	31. Uni Göttingen 41,7
8. Uni Mannheim 75,0	31. Uni Marburg 41,7
9. Regensburg 72,7	31. Uni Stuttgart 41,7
10. Uni Bayreuth 71,4	34. UGH Essen 40,9
11. FU Berlin 66,7	35. Uni Tübingen 38,5
12. Uni Kaiserslautern 64,3	36. Uni Bremen 37,5
13. Uni Bamberg 58,3	36. Uni Köln 37,5
14. Uni Ulm 57,1	36. Uni München 37,5
15. Uni Freiburg 54,5	39. Uni Giessen 36,4
16. Uni Kiel 54,2	40. Uni Frankfurt 34,6
16. Uni Mainz 54,2	41. UGH Kassel 33,3
18. Uni Saarbrücken 53,6	42. Uni Bochum 32,1
19. TH Aachen 50,0	43. TU Berlin 31,8
19. TU Braunschweig 50,0	44. Uni Karlsruhe 31,3
19. Uni Dortmund 50,0	45. Uni Augsburg 27,8
19. TU München 50,0	46. Uni Hamburg 26,9
19. Uni Oldenburg 50,0	46. Uni Hannover 26,9
19. UGH Wuppertal 50,0	48. Uni Münster 16,7
	49. Uni Bonn 15,4

(*Willkommen im Labyrinth. Der Spiegel*, 19. April 1993, pp 80–101.)

Elter Tamás